

Teknoloji, Eşitsizlikler ve Sürdürülebilirlik

Event: Smartcon Conference

Date: April 28, 2021

Speaker: Melsa Ararat

Language: Turkish

Düzenleyicilere ve sponsorlara davetleri için, katılanlara ise ilgileri için teşekkür ederim. Ekranların hayatımızın ve hatta zihnimizin bir uzantısı haline geldiği bu günlerde bir bağlantıdan diğerine geçerken zaman ayırdığınız için müteşekkirim. Umarım önümüzdeki 15 dakika içinde ilginizi teknoloji ve eşitsizlikler arasındaki ilişki ve bu konuda süregelen tartışmalar üzerinde tutabilirim.

Evin dışındaki hayatın en aza indiği pandemi günlerinde öğrenmek ve keşfetmek için hiç olmadığı kadar zamanımız ve olanağımız var. Ancak fiziksel olarak bir araya gelip birbirimizi dinlediğimiz, aralarda bir şeyler atıştırıp hâl hatır sorduğumuz zamanları özleyorz. Zaman zaman hepimiz geçmişe özlem duyarız. Ama araştırmalar geçmişe özlemin son 20-30 yılda giderek daha sık yaşanan bir ruh hali olduğunu gösteriyor. Geçmişe özlem şüphesiz daha mutlu olduğumuzu düşündüğümüz anlarla ve anılarla ilişkili. Peki insanlık giderek daha mı mutsuz? İlk kez 2012’de yayınlanan yıllık Dünya Mutluluk Raporu mutluluğu ve yaşam kalitesini etkileyen faktörleri analiz ediyor. Raporun son yıllardaki en ilginç bulgusu pek çok ülkede mutluluk endeksinde düşüş değil, mutluluk algısı ve yaşam kalitesindeki eşitsizliğin gelir dağılımı eşitsizliği ile bağlantısı.

Rapor gelir dağılımındaki eşitsizliklerin mutluluk algısına ve yaşam kalitesine doğrudan olumsuz bir etki yaptığı gibi diğer etkenlerle de etkileşimde olduğunu belirtiyor. Örneğin mutluluk algısı arasındaki farkların yarısı yolsuzluklardan arınmış bir ortamda olma ve hayatıyla ilgili kararları alma özgürlüğü ile açıklanıyor. Gelir dağılımının daha eşit olduğu ülkelerde ise yolsuzluk daha az olduğuna şüphe yok.

Mutlulukta eşitsizlik ile gelir dağılımındaki eşitsizlik arasındaki bağlantıyı bir kenara yazarak gelir dağılımındaki eşitsizlik ile teknolojik gelişme ve otomasyon arasındaki ilişkiye gelelim. Önce konferansın konusu olan sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada en önemli ilkenin ‘kimseyi arkada bırakmamak,’ yani hedeflere ulaşırken eşitliği ve adaleti gözetmek olduğunu hatırlatmak isterim.

Yaşadığımız çağ iki mega eğilimle tanımlanıyor. İlk eğilim sosyal hoşnutsuzluğun ve politik kutuplaşmanın giderek artıyor olması. Gelir dağılımdaki eşitsizlik tüm dünyada sosyal ve politik istikrar karşısındaki en büyük tehdit olarak tanımlanıyor. OECD’nin 2015 yılında yayınladığı bir raporda OECD üyesi gelişmiş ülkelerin çoğunda zenginler ve fakirler arasındaki uçurumun son 20-30 yılda giderek arttığına dikkate çekilmişti. Gelir dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklanan memnuniyetsizlikler pek çok ülkede populist ve milliyetçi duyguları ve bu duyguları istismar eden tiranik politikaları körükledi.

Çağımızın ikinci mega eğilimi sayısal devrimin başını çektiği büyük teknolojik değişimler. Bilgisayar ve yazılım teknolojilerindeki gelişmeler, taşınabilir haberleşme, robotlar, bulut bilişim, yapay zeka ve siber fiziksel sistemlerdeki gelişmeler benzersiz bir hız ve kapsamda devam etmekte. Dijital yani sayısal teknolojiler ve yapay zeka hemen hemen her sektörde bozucu/yıkıcı etkiler yapmakta. Tarımda, madencilikte, imalatda, perakendede, medyada, sağlıkta, eğitimde, finasta ve kamu hizmetlerinde bu etkileri her gün yaşamaktayız. Sayısal teknolojiler verimliliği arttırabilir, üretim maliyetlerini düşürebilir, emisyonları azaltabilir, mal ve hizmetlere erişimi kolaylaştırabilir, kaynakların daha verimli kullanımını, kamu hizmetlerinin daha çevikçe verilmesini sağlayabilir. Ayrıca ekosistemin izlenmesini ve gözetilmesine aracılık ederek sürdürülebilirliğe büyük bir etki yapabilir. Ancak hiç kimseyi arkada bırakmamak istiyorsak teknolojinin eşitsizliklere yol açma potansiyelini görmek gerekir.

Bu iki mega eğilimin, yani teknolojik gelişmelerle sosyal-politik kutuplaşmanın bağlantılı olduğu konusunda yeterince argüman var. Önemli ekonomistler sayısal teknolojilerin ve otomasyonun piyasaları yeniden biçimlendirerek hem çalışanlar hem de sermayedarlar arasındaki eşitsizliği derinleştirdiği konusunda da hemfikirler. 1980'den bu yana sermaye ve gelir dağılımı eşitsizliği artarken gelirlerde ücretlerden sermayeye kayma devam etti. Bu kötüleşme en açık şekilde sayısal teknolojilerin en hızla geliştiği ABD'de görülüyor. Nüfusun %1'i gelirlerin %22'sine ama varlıkların %40'ına sahip. Silikon vadisi Cesur Yeni Dünya kurgusunun yaşayan bir örneği gibi. Üstün teknik yetkinliklere sahip üst gelir grubu gelirlerini ve varlıklarını giderek artırırken onlara hizmet edenlerin gelirleri yıllardır durağan. Avrupa'da da durum çok farklı değil. Eurostat'a göre 2012'de AB'de 125 milyon kişi yoksulluk riskiyle karşı karşıyaydı ve oranları yıllar itibarıyla artmaktaydı. Kazananların her şeyi aldığı bir ekonomik sistem bu.

Şirketler arasındaki eşitsizliklerin temelinde rekabet erozyonu yatmakta. Teknolojik gelişmelerde öncü olan şirketler veya bu gelişmeleri hızla hayata geçirecek kaynaklara sahip şirketler ve diğerleri arasında ortaya çıkan verimlilik eşitsizliği rekabeti erozyona uğratarak sermaye getirilerinin dağılımını etkilemekte. Bu ise ve göreceli olarak az sayıda şirketin süper karlar elde etmesine yol açmakta. Şirketlerin verimlilikleri ve gelirleri arasındaki eşitsizlik arttıkça bu şirketlerde çalışanların gelirler arasındaki eşitsizlik de artmakta. Teknolojik gelişmelerin ve otomasyonun çalışanlar üzerindeki doğrudan da etkisi var. İstatistikler teknolojik gelişmelerin üstün vasıflı çalışanların konumlarını göreceli olarak iyileştirdiğini ama rutin iş görenlerin gelirlerini ise göreceli olarak azalttığını göstermekte. Rutin işler sadece manuel işgücü ve vasıfsız çalışanlar olarak anlaşılmamalı. Orta vasıflı masa başı çalışanlar işini kaybedenler arasında başta gelmekte. Yani zaten daha verimli olan çalışanların verimliliği artarken ve bu gelir artışına yol açarken diğerlerinin gelirleri göreceli olarak azalmakta veya işlerini kaybetmekte. Bozucu/yıkıcı teknolojiler yeni istihdam alanları yaratsa da bu alanlar daha kötü koşullarda çalışma ve daha düşük gelir anlamına da gelebilmekte.

Bazıları küreselleşmenin ve tedarik zincirlerinin uluslararasılaşmasının düşük vasıflı çalışanların işlerini kaybetmesine veya gelirlerinin azalmasına yol açtığını iddia etmekte.

Araştırmalar bu durumun gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığına işaret etse de teknolojik gelişmelerin etkisinin yanında bu etkinin çok daha az olduğunu göstermekte.

Kısacası teknoloji hem şirketler hem bireyler arası eşitsizlikleri derinleştirme riski taşır. Teknoloji büyük veri kullanımı yoluyla yarı doğal monopoller yaratabilir, seğim verilerinin heklenmesine ve seğimlerin alınmasında, sosyal medyanın manipülasyonunda kullanılabilir. Doğal olarak özel şirketlerin araştırma ve geliştirme çabaları taraflıdır ve sonuçları bazı üretim faktörlerine ve bazı insanlara diğerlerinden daha fazla fayda sağlar. Bu nedenle yeni teknolojiler bazıları tarafından benimsenirken bazılarınca karşı çıkılır. Düşük eğitimli ve düşük vasıflı çalışanların teknolojik gelişmelere karşı tavır aldığı sıkça karşılaşılan bir durumdur. Kamu politikaları bu taraflılığı düzeltebilir ve teknolojik gelişmenin daha kapsayıcı ve eşitlikçi sonuçlar doğurmasını sağlayabilir.

Ekonomistler ve siyaset bilimcilerin teknolojik gelişme ve katılımcı demokratikleşmenin birbiriyle çatışmak zorunda olmadığı konusunda hemfikirler. Belirleyici olan hem iş dünyası, hem de sivil toplum tarafından desteklenen ve teknolojinin kapsayıcı, eşitlikçi kullanımını ve sürdürülebilir bir gelişmeye yol açmasını sağlayacak faktör kamu politikaları olacaktır.

Bunlar neler olabilir? Yerel ve küresel ürün ve finansal piyasalarda rekabetçiliğini sağlamak, yarı doğal monopolleri engellemek, sermaye konsantrasyonunu önleyici tedbirler almak, patent sistemlerini gözden geçirmek, patent sürelerini özellikle sayısal teknolojilerde kısaltmak, temel araştırmalara ayrılan kamu kaynaklarını attırmak ve bulguların kullanımını yaygınlaştıracak tedbirler almak, teknolojik gelişmelerin yönünü eşitsizlikleri azaltacak teknolojilere çevirecek teşvikler vermek, vergi sistemlerinde reform ve uluslararası şirketlere zorunlu minimum vergi düzenlemeleri (ki bu konu IMF önerisiyle konuşulmakta) şirketler arasındaki eşitsizlikleri azaltmaya katkıda bulunacak politiklardır. şirketler arasında eşitsizliklerin azalması bireysel eşitsizlikleri azaltmaya katkıda bulunurken eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan ekonomik ve sosyal politikalara ayrılan kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Bu politikalar arasında evrensel minimum gelir, işgücünün serbest dolaşımı, sendikaların güçlendirilmesi, insana yakışır asgari ücret politikaları sayılabilir.

Mutluluk algısı ve yaşam kalitesi ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkisinden başlayıp, teknoloji ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye değindik. Teknolojik gelişmelerin eşitsizliklere yol amaması için ürün ve sermaye piyasalarında rekabetin korunmasını, çalışanların verimlilik artışının yol açtığı gelirlerden daha fazla pay almasını sağlamak için pazarlık glerinin artırılmasını sağlayacak politikalara gerek olduğunu belirttik.

Hiç kimseyi arkada bırakmadan teknolojinin herkes için mutluluk ve refah kaynağı olması kolay ama imkansız değil.